

DIFERENCIA A PORIADOK

V rámci HODINY V REDAKCII sa posledný novembrový týždeň konala diskusia k eseji J. Pauera Diferencia a poriadok uverejnenej v č. 7/2001. Z diskusie uverejňujeme nasledujúce dva ohlasy.

Silvia Gáliková - Dušan Gálik (FiÚ SAV): V eseji *Diferencia a poriadok* predkladá Jozef Pauer svoje chápanie vzťahu rozmanitosti (inakosti) a poriadku (spoločenského poriadku). Z jeho úvah možno vyčítať niekoľko predpokladov, o ktoré sa opiera. Východiskovým predpokladom je protikladnosť diferencie a poriadku, diferencie chápanej ako rozmanitosť, odlišnosť, inakosť, pluralita, a poriadku ako jednoty, univerzálnosti, uniformity. Poriadok (spôsob usporiadania západnej civilizácie) je potom potláčaním rozmanitosti v záujme dosiahnutia jednoty, je degradovaním a potláčaním inakosti, čo sa deje prostredníctvom ekonomického, politického, kultúrneho a iného imperializmu, posväteného "čistou", "hodnôt zbavenou" "pozitivistickou" vedou. Západná civilizácia ako prejav či vyjadrenie uniformity (a poriadku založeného na uniformite) potom ohrozuje "iných", nerešpektuje a potláča ich rozmanitosť a inakosť, vnucuje im svoje vlastné chápanie poriadku ako jediného správneho, čo vedie k rozmanitým negatívnym javom.

Domnievame sa, že ide o značné zjednodušenie. Predovšetkým, samotné chápanie poriadku v západnej civilizácii sa vyznačuje oveľa väčšou rozmanitosťou, než jej autor prisudzuje. Táto rozmanitosť je na rozdiel od mnohých "iných" civilizácií jedným z pozoruhodných prejavov západnej civilizácie. Možno sa s ňou stretnúť na úrovni filozofických reflexií spoločenskej reality, na úrovni vedy aj na úrovni politiky. Smer uvažovania, o ktorom hovorí Jozef Pauer, je len jedným z viacerých smerov, s ktorými sa možno v európskej a americkej myšlienkovvej tradícii stretnúť. Európsky či euroamerický "racionalizmus" sa nedá redukovať na jednu formu, na hľadanie určitého základného zákona fungovania spoločnosti, na vymedzovanie rovnakosti ako jediného spoľahlivého základu spoločnosti.

Druhým problémom je nesymetrické chápanie rešpektovania inakosti, tolerance k inakosti, vzťahu k iným kultúram, národom či rasám. Keď viacerí západní intelektuáli uvažujú o tolerancii, takmer výhradne majú na mysli toleranciu západnej civilizácie k iným kultúram, k iným národom, k iným rasám. Domnievame sa však, že rovnako treba uvažovať a hovoriť aj o každej z týchto iných kultúr, a ukázať, či je schopná tolerovať "inakosť" nielen vo vzťahu k západnej civilizácii alebo k iným kultúram, ale vnútri svojej vlastnej kultúry. Napríklad rasizmus nie je vynálezom ani výlučnou charakteristikou západnej civilizácie (tvrdenia Jozefa Pauera o úlohe pozitivistickej vedy pri zdôvodňovaní prirodzenosti rasizmu, nadradenosti bielej rasy voči iným rasám v tejto súvislosti pokladáme za hrubú vulgarizáciu vedy; úloha vedy pri zdôvodňovaní rasizmu, ako aj úloha hodnôt vo vedeckom poznaní sú témy na podstatne širšiu diskusiu, ktorej sa tu nemôžeme venovať). Takmer v každej kultúre nájdeme praktické uplatňovanie privilegovanosti postavenia danej kultúry vo vzťahu k iným (a s tým spojenú

degradáciu tých, ktorí sa odlišujú), ktoré sa opiera o určitý teoretický základ. V žiadnej z týchto "iných" kultúr však o probléme tolerancie k inakosti neprebíha taká rozsiahla diskusia. Naopak, zdá sa, že postupné uplatňovanie tolerancie k iným v týchto kultúrach je vo veľkej miere dôsledkom kultúrneho "imperializmu" západnej civilizácie, osvojovania si niektorých základných hodnôt, ktoré priniesol vývoj západnej civilizácie.

Miloš Taliga (FiÚ SAV): *Na záver diskusie J. Pauer načrtnol otázku, či by napriek rozmanitosti kultúr, ekonomík, rás, náboženstiev a pod. nebolo predsa len možné nájsť spoločné "blaho" či "dobro" pre všetkých, ktoré by nás spájalo. Pritom predpokladal, že by to možné aj mohlo byť, a to prostredníctvom filozofie.*

V nasledujúcom texte budú preto slová "spoločný poriadok" a "spoločné blaho" chápané ako synonymá, pretože v diskusii išlo (ak som ju správne pochopil) o zvažovanie možnosti takého spoločenského usporiadania ("poriadku"), ktoré by spôsobovalo "všeobecné blaho" (pričom by išlo o "fundamentálny poriadok").

Ide o veľmi závažnú, snád' až "fundamentálnu" otázku sociálnej a politickej filozofie. Napriek tomu sa odvážim pochybovať, či je táto otázka správne formulovaná. Skúsme si spomenúť na rôzne pokusy v dejinách, ktoré boli snahou o nastolenie "všeobecného blaha". S myšlienkou všeobecného blaha prišiel (okrem iných) aj komunizmus so svojou beztriednou spoločnosťou. Dnes už každý vie, že táto myšlienka vyústila do jednej z totalitných štátnych foriem. Pravdaže, ihneď sa natiska otázka, ako je to možné, keď spočiatku išlo o spoločné dobro pre všetkých? Nebudem pátrať po odpovedi na túto otázku a pozriem sa skôr na stránku metodologickú, na ktorú som narazil vyššie.

Ide o problém, či je otázka (Aký spoločenský poriadok by bol všeobecným blahom? príp. Čo možno považovať za všeobecné blaho?) správne položená. Karl R. Popper vo viacerých svojich textoch upozorňuje, že (v rámci štátu) sa štát nemá snažiť predpísať jednotlivcom ideu všeobecného blaha a tobôž už nie ju realizovať. Popper tvrdí, že každý pokus zo strany štátu o nastolenie všeobecného blaha vedie k totalitarizmu. A odporúča nahradiť túto otázku otázkou: Ako môže štát čo najviac minimalizovať "zlo"? Takže podľa Poppera nejde zo strany štátu o maximalizáciu šťastia (o tú sa má snažiť každý jednotlivec sám v rámci svojich možností a schopností), ale o minimalizáciu utrpenia.

Domnievam sa, že tieto úvahy by mohli byť rozšírené aj na našu diskusiu (t.j. zo sféry jedného štátu na sféru celej Európy alebo aj sveta). Preto pochybujem o tom, že sa nám môže podariť nájsť tú správnu ideu všeobecného blaha. Dôvod je jednoduchý: ako sa hovorí, človek je tvor omylný. A odvolať sa na nejakú "božskú" oblasť, kde sa nejaký takýto poriadok môže nachádzať, nám - ľuďom - nepomôže.

Takisto pochybujem o tom, či by mala filozofia naznačovať politike ten správny smer (ako podotkol v závere diskusie J. Pauer). Mnohí filozofi totiž nedokážu sebakriticky prehodnotiť svoje vlastné návrhy, ktoré predpisujú svojim blízkym, o globálnom meradle ani nehovoriac.

To, že je potrebné akceptovať diferenciu (rozdielnosť), by malo byť v dnešnej (postmodernej?) dobe viac ako samozrejmosťou. Malo by to byť našou povinnosťou, ak sa chceme hrdiť nálepkou "demokracia". Vzniká tu však množstvo ďalších problémov. Jednak otázka, či všetko, čo vyprodukuje "demokracia", musí byť vždy aj demokratické.

Osobne si myslím, že nie. Vezmime si príklad. Spojené štáty americké sú často označované za najľobodnejšiu a najdemokratickejšiu krajinu. Ich činy (bombardovanie Afganistanu) však dnes mnoho ľudí (ktorí stoja na strane demokracie) neschvaľuje. Ako je teda možné, že "demokratická" krajina koná "nedemokratické" skutky? Alebo sa stala chyba niekde inde?

Ďalšou otázkou je, samozrejme, problém globalizácie. Ide o predpoklad, že napriek vynájdeniu dosiaľ najdokonalejšej štátnej formy (t.j. demokracie), táto produkuje a predpisuje jednotný spôsob života všetkým ľuďom bez rozdielu. Ináč povedané, provokuje nás otázka: Ide rovnosť práv ruka v ruke s uniformitou?

Keďže sociálna a politická filozofia nie je oblasťou môjho primárneho záujmu, prenechám zvyšok priestoru na súkromné úvahy. Na záver by som však pripomenul jednu otázku D. Gálíka (ktorá padla v diskusii): Nie je to tak, že máme možnosť zvoliť si, či prijmeme alebo neprijmeme daný spoločenský poriadok (tu: demokraciu) so všetkými jej dôsledkami (globalizácia a iné)?